

УДК 330.101:37.015.6:37.017.91

Панасюк Н. Л.

Луцький національний технічний університет

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розглядається проблема формування компетентності у майбутніх інженерів-педагогів технічного університету та її сутнісна характеристика. Обґрунтована теза про представлення різних підходів до визначення поняття компетентності, яке склалось завдяки зусиллям міжнародних освітніх інституцій.

Ключові слова: компетентність, експерти «DeSeCo», інженер-педагог.

За певних дидактичних умов здійснюється відбір, ідентифікація та забезпечення розвитку компетентності майбутніх інженерів-педагогів технічного університету та визначення індикаторів їх розвитку. З метою деякого поступу в означенні компетентності було започатковано програму "Визначення та відбір компетентності: теоретичні й концептуальні засади" зі скороченою назвою "DeSeCo" [7] (1997 р.), яку запропонувала група експертів з різних галузей - освіти, бізнесу, праці, представники міжнародних, національних освітніх, державних та недержавних організацій тощо. Ця програма ("DeSeCo") зробила значну спробу систематизувати й узагальнити досвід багатьох країн.

Експерти програми зазначають, що останнім часом проблема розвитку особистісних здібностей є найактуальнішою. В цьому аспекті розглядаються особисті досягнення студентів - результати навчальної діяльності. Інтерес до навчальних досягнень протягом усіх років навчання у технічному університеті, зосереджується навколо таких паралелей: що інженер-педагог знає - як багато він уміє зробити, як співвідносяться його здібності з освітніми цілями (ефективність освітніх систем) та наскільки результати навчання відповідають вхідним ресурсам (результативність освітніх систем). Ці співвідношення важливі не тільки для визначення, чому навчати студентів, а й для вибору ефективних шляхів та форм навчання, від яких залежить набуття студентами найскладніших інтегрованих умінь та розвитку компетентності [1].

Експерти програми "DeSeCo" визначають поняття компетентності (competency), як здатність успішно задовільнити індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

На думку експертів "DeSeCo", компетентність проявляється в діяльності особистості в різних аспектах (наприклад, у соціально-економічному оточенні). При цьому не тільки технічний університет є відповідальним за набуття особистістю необхідної компетентності, на їх формування впливають сім'я, робота, релігійні та культурні організації.

Експерти "DeSeCo" вважають за необхідне створити базу даних (в порівнянні), яка буде корисним ресурсом для розроблення стратегії освітянських, соціальних та економічних секторів. Вони вважають, що така порівняльна база даних дасть змогу визначити, як впливає, або перешкоджає, не достатність тієї чи іншої компетентності на розвиток ринку праці, соціальні процеси в країні. Моніторинг наявного рівня компетентності слугуватиме показником ефективності освітньої системи [2].

Важливим є те, що, з огляду на перспективу, набуття особистістю необхідної життєвої компетентності важливе для неї, оскільки вони сприятимуть:

- участі в створенні демократичних засад суспільства;
- соціальному взаєморозумінню та справедливості;
- дотриманню прав особистості й автономії всупереч глобальній нерівності та нерівним можливостям, індивідуальній маргіналізації.

Отже, поняття компетентність (competencies) (OECD) застосовується для визначення такого, що дає змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, які роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяє особистому успіху, який може бути застосований до багатьох життєвих сфер. Компетентність становить основний набір загальних

понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, цінностей та відношень за навчальними галузями й життєвими сферами студентів.

Одним із найважливіших теоретичних узагальнень дискусії навколо поняття компетентність стало визначення представниками ОЕСД трьох категорій компетентності, як концептуальної бази, ними стали:

- автономна діяльність;
- інтерактивне використання засобів;
- вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах.

Як вважають експерти ОЕСД, така класифікація визначає критерії, на яких базується основний перелік ключових компетентностей. Розгляньмо детальніше ці категорії.

Автономна дія передбачає дві основні ідеї: розвиток особистості й автономії стосовно вибору та дії в заданому контексті. Компетентність, що належать до цієї сфери:

- здатність захищати і дбати про відповідальність, права, інтереси та потреби інших, що передбачає вміння робити вибір з позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо;
- здатність складати і здійснювати плани й особисті проекти, дозволяє визначити та обґрунтовувати цілі, що є сенсом життя та співвідноситься з власними цінностями;
- здатність діяти в значному аспекті означає, що особа усвідомлює, як функціонують різні системи (аспекти), власну позицію в них, можливі наслідки їх дії та врахування багатьох чинників у своїх діях.

Інтерактивне використання засобів передбачає розуміння низки засобів, що дають змогу особистості взаємодіяти з навколишнім світом:

- здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку й тексти *означає ефективно використання мови і символів у різноманітних формах та ситуаціях для досягнення цілей, розвитку знань та власних можливостей.* Це допомагає розуміти світ та брати участь у діалогах, а також ефективно взаємодіяти з оточенням;
- здатність застосовувати знання й інформаційну грамотність *означає ефективно використовувати інформацію і знання, що дають змогу особистості їх сприймати та застосовувати, використовувати їх, як основу для формування власних можливих варіантів дії, позицій, прийняття рішень та активних дій;*
- здатність застосовувати (інноваційні) інтерактивні технології *передбачає не тільки технічні здібності, ІКТ-вміння, а й обізнаність у застосуванні нових форм взаємодії з використанням технологій.* Ця компетентність допомагає особистості пристосувати власну поведінку до змін у повсякденному житті.

Вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах передбачає здатність взаємодіяти з іншими, що пов'язано з полікультурним суспільством у широкому сенсі (взаємодія викладача з студентами, що спілкуються іншими мовами та відрізняються за поглядами тощо). Це особливо важливо для взаємодії з суспільством, де інша культура, цінності та соціально-економічне підґрунтя, яке включає:

- здатність співпрацювати дозволяє особистості разом домагатися спільних цілей;
- здатність успішно взаємодіяти, дозволяє індивіду проявляти ініціативу, підтримувати й керувати власними взаєминами з іншими;
- здатність розв'язувати конфлікти дає змогу особистості сприймати конфлікти, як один з аспектів взаємин і наближати себе до їх конструктивного подолання.

Процес, що відбувався завдяки програмі "DeSeCo", дав змогу країнам -учасникам (понад 18 країн) визначити перелік компетентностей для кожної з них.

Країни-члени ОЕСД також зробили перші спроби оцінити компетентність через міжнародні тести PISA (Involvement of EU Member States in Large-scale International Studies on Educational Attainment). Зокрема, 2000 року саме до міжнародних тестів PISA було закладено оцінювання наскрізної компетентності, як, наприклад, мотивація студентів, деякі аспекти ставлення до навчання, вміння використовувати комп'ютер, саморегуляційне навчання. Окрім того, також розроблено план такої роботи впродовж 2000-2006 рр. На майбутнє було заплановано продовжити нинішню практику з проведення іспитів щодо навичок розв'язувати проблеми та ІКТ-навичок.

Базуючись на численних дослідженнях, міжнародні експерти окреслюють *основні критерії* [3], які є засадничими для визначення та відбору ключових компетентностей, а саме:

- компетентність, яка сприяє результатам високого рівня, в тому числі й соціального рівня на шляху до успішного життя та розвиненого суспільства;

- компетентність, яка є відповідним засобом щодо важливих, складних потреб та викликів у широкому аспекті;

- компетентність, яка є важливою для особистості.

Представивши різні підходи до визначення поняття компетентності, які склались завдяки зусиллям міжнародних освітніх інституцій, слід відзначити, що дискусія, котра триває впродовж останніх 15 років, дала змогу багатьом країнам зробити власні узагальнення й визначення, однак основна роль у розробленні проблем компетентності належить міжнародним організаціям. Саме вони спробували узагальнити доробок педагогів країн світу.

В результаті аналізу, проведеного в рамках цього дослідження, було виявлено, що:

1) виокремлення та визначення поняття компетентності пов'язане зі зміною освітньої парадигми та з кінцевим результатом будь-якого освітнього процесу чи набутого досвіду;

2) за означенням багатьох міжнародних експертів, поняття компетентності умінь, навичок, взаємовідносин, цінностей та інших чинників, що становлять особистісні й суспільні аспекти життя та діяльності, від якої залежить особистий та суспільний прогрес;

3) детальну класифікацію компетентності стали розглядати країни-члени ОЕСР - Організації економічного співробітництва та розвитку шляхом широких дискусій серед світової педагогічної громадськості. Запропоновану класифікацію багато країн прийняли, як стратегічну умову для впровадження освіти протягом життя. Концептуальні положення, що стосуються набуття умінь і компетентності, увійшли до рекомендацій міжнародної спільноти (Біла книга, яку розробила Європейська Комісія, 1996; Меморандум з освіти впродовж життя, 2000; План дій Євросоюзу та Ради Європи, 2002; План дій з навичок та мобільності Єврокомісії, 2002).

Українська освіта тільки починає оперувати поняттям компетентності в тому аспекті, який пропонують європейські країни. Як зазначають міжнародні експерти, значну роль у визначенні компетентності відіграє контекст їх застосування. Незалежно від країни і суспільства громадяни виконують однакові функції впродовж своєї діяльності. Оскільки основна маса дорослих є водночас працівниками й студентами, батьками та піклувальниками, учасниками різноманітних видів дозвілля, політичної, культурної та інших видів діяльності, основна функція суспільства - дати змогу всім громадянам стати повноцінними членами цих різноманітних громад; наскрізний та універсальний характер усіх категорій компетентності сприятливий для професійної діяльності.

Окресливши основні підходи до визначення поняття компетентності, зарубіжні експерти виділяють основну її рису: *компетентність має бути сприятливою для усіх членів суспільства*, тобто відповідною усім, незалежно від статі, класу, раси, культури, сімейного стану. Окрім того, компетентність має бути узгодженою не тільки з етнічними, економічними та культурними цінностями й конвенціями суспільства, а й відповідати пріоритетам та цілям освіти і носити особистісно орієнтований характер.

На рівні кожного технічного університету компетентнісний підхід проголошено, як один із основних напрямів стратегії особистого розвитку. Основними ідеями цього підходу *ми вважаємо*:

- компетентність є поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого "від результату" ("стандарт на виході"); по-третє, компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо);

- цей підхід не є цілком новим, оскільки орієнтація на освоєння умінь, способів діяльності і, тим більше, узагальнених способів діяльності існувала, як напрям розвитку педагогічних досліджень і практики, однак не була провідною. Тому сьогодні для реалізації компетентнісного підходу потрібно опиратися на міжнародний досвід, власний досвід міжнародної співпраці, враховуючи необхідність адаптування до традицій і потреб України.

Поняття компетентності ширше за поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, що не йдеться про компетентність, як просту структуру "знання - уміння - навички"), це поняття трохи іншого значення;

- поняття компетентність охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та виховний.

Вона містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, звички тощо; компетентність формується в процесі навчання, але і під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, у якій живе й розвивається студент. Стосовно кожної компетентності можна виділяти різні рівні її освоєння (наприклад, і мінімальний, достатній, високий).

Сьогодні ми дійшли висновку, що спроби відповісти на виклики сучасності донедавна зводилися до зміни змісту вузівської освіти шляхом внесення або вилучення тих чи інших тем з чинних навчальних програм, залишаючи незмінними так звані "основи наук". Ця тенденція зберігається в державних освітніх стандартах і тестах для зовнішнього незалежного оцінювання. Проте такі зміни призводять лише до кількісного збільшення обсягу різних відомостей з окремих наукових дисциплін, надмірних навантажень на пам'ять студента, введення до навчальних планів предметів, характерних для професійної освіти.

Таким чином, є потреба послідовно перейти від нинішнього навчально-предметного змісту до іншого його ядра - особистісно орієнтованого, діяльнісного, що ґрунтується на засвоєнні й розвитку універсальних способів вивчення світу. Так, *компетентнісний підхід полягає в зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає готовність майбутнього інженера-педагога технічного університету до успішної професійної діяльності.*

1. Глузман А. В. Професійно-педагогіческая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования. - К.: Поисково-издательское агенство, 1998. - 252 с.
2. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / Семен Устинович Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / [за ред.І.Я.Зязюна]. – К.: Віпол, 2000. – 420 с.
3. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації: Навчальний посібник. – К., 1998. – 446 с.
4. Spector, J. Michael-de la Teja, Peana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. — p. 1.
5. Ruchen, Dominique S. Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. 2003. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. — С.4-5.
6. Laura H. Salganik, Dominique S. Rychen, Urs Moser, John W. Konstant (1999), ProjtCompetencies in the OECD Context: Analysis of Theoretical and Conceptual Foundations, SFSO, CESSI, NeuchBtel.
7. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DES Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment ai search Program - OECD (Draft). - p. 8.